

**Osnovni tečaj
o franjevačkoj
misionarskoj
karizmi**

**Proročka kritika
društvenih
sustava iz
franjevačke
perspektive**

Lekcija 21

Prvi dio

Kapitalizam

Impresum

Nakladnik:

Svjetlo riječi, Sarajevo – Zagreb

Za nakladnika:

Zdravko Kujundžija

Prijevod s njemačkog:

Ladislav Z. Fišić

Korektura:

Dražana Radman i Jozo Jezerčić

Grafičko oblikovanje:

Branko R. Ilić

Tisak:

Grafotisak, Grude

Sarajevo – Zagreb, 2003.

Naslov izvornika:

Grundkurs zum

franziskanisch-missionarischen Charisma

Nakladnik izvornika:

Međunarodni ravnateljски tim CCFMC

Predsjednik: *Anton Rotzetter, OFMCap*

Drugo, prerađeno izdanje, usklađeno
s prijedlozima Međunarodnog
kongresa CCFMC, Asiz, 1994.

Redakcija:

Maria Crucis Doka OSF,

Patricia Hoffmann,

Margarethe Mehren OSF,

Andreas Müller OFM,

Othmar Noggler OFMCap,

Anton Rotzetter, OFMCap

Grafike: *Jakina U. Wesselmann*

Osnovni tečaj o franjevačkoj misionarskoj karizmi

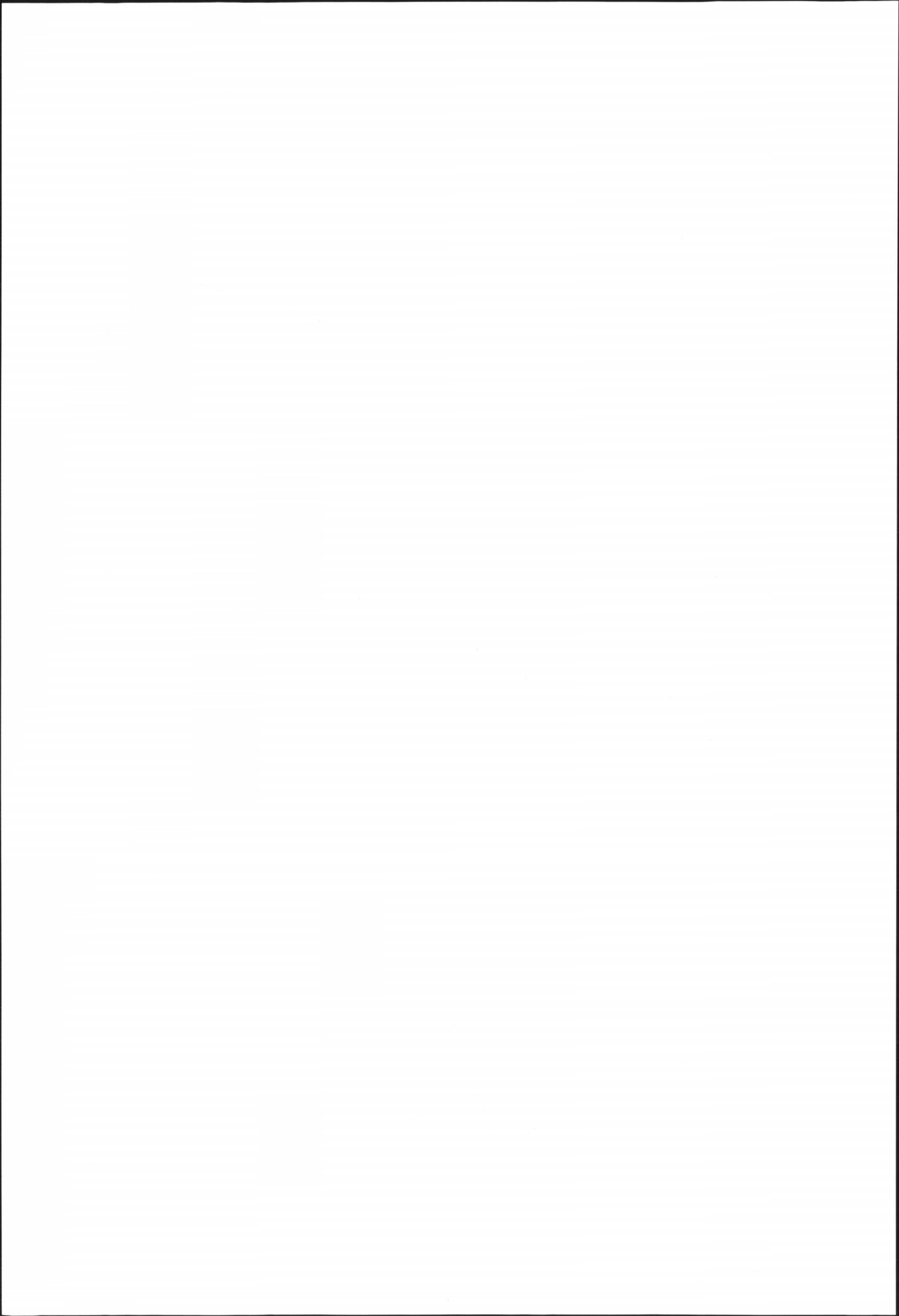
Proročka kritika društvenih sustava iz franjevačke perspektive

Lekcija 21

Prvi dio

Kapitalizam

Proročka kritika društvenih sustava iz franjevačke perspektive

Lekcija 21
Dio prvi
Kapitalizam

Iz izvora

Bog ili novac

A. Uvod

B. Sažetak

C. Informacija

Uvod

I. Kapitalizam

1. Bit kapitalizma

- 1.1. Moć novca
- 1.2. Znanstveno-tehnička revolucija i njezini učinci u svijetu rada
- 1.3. Kapitalističko razmišljanje: neoliberalizam
- 1.4. Razorne posljedice
- 1.5. Novi politički i gospodarski organizacijski oblici
- 1.6. Civilizacijska kriza

2. Kritika kapitalizma

- 2.1. Unutarkapitalistička kritika
 - Kapitalizam kao ideologija
 - Sloboda i neoliberalizam
- 2.2. Principijelna kritika
- 2.3. Socijalno-etička kritika Crkve
- 2.4. Teološka kritika
- 2.5. Proročka kritika

II. Marksizam

1. Marksizam – što je to?

- 1.1. Karl Marx
 - Susret s Friedrichom Hegelom, hegelijancima, a time s njemačkim idealizmom
 - Prijateljstvo s Friedrichom Engelsom
- 1.2. Oblici marksizma
 - Rani Marx
 - Kasni ili *zreli* Marx
 - Komunizam (Lenjin, Mao, Tito, Castro ...), nazvan i "istočni marksizam"
 - *Zapadni marksizam*
 - Duhovni pokreti pod utjecajem Marxa
 - Marksizam u Trećem svijetu
 - Terorističke grupacije, koje se pozivaju na marksizam
- 1.3. Sažeti opis marksizma

2. Kritičke primjedbe

- 2.1. Marksizam kao baština humanizma
- 2.2. Marksizam kao socijalna teorija
- 2.3. Marksizam kao filozofija povijesti
- 2.4. Marksizam kao politički sustav mišljenja u zemljama s komunističkom vlašću
- 2.5. Marksizam kao biblijska eshatologija
- 2.6. Marksizam i franjevačka obitelj

III. Franjevački stav naspram političke i gospodarske moći

1. Franjo i Klara i

političko-gospodarski konflikt

- 1.1. Sustav moći
- 1.2. Novčani sustav

2. Pravda i sloboda kao centralni franjevački zahtjev

- 2.1. Sloboda
- 2.2. Pravda
- 2.3. Franjevački pokret: sijanje jedne nove političke kulture
 - Društvo suživota
 - Franjevačko shvaćanje čovjeka
 - Značenje jedinstvenoga i jedincatoga
 - Novo viđenje
 - Zajednička samosvijest

D. Vježbe

E. Primjene

F. Literatura

Bog ili novac

Za vrijeme svetoga Franje novac je postao velesila i gotovo je prognao Boga iz života – to je ovdje bilo pitanje! Franjo je izabrao Boga i potpuno odbio novac.

Iz: Zusammen mit Entwicklungsländern, BMZ

Jednom je jedan posjetitelj porcijunkulske kapelice stavio novac na oltar. Kad je jedan brat vidio novac na tako svetom mjestu, uzeo ga je i položio na prozor. Jedan drugi brat uze novac i odnese ga Franji.

Franjo se jedva uzdržao od srdžbe. Pitao je tko je stavio novac na prozor. Upita brata koji se javio: "Zašto si to učinio? Zar nisi znao da nisam samo zabranio upotrebljavati novac, nego i dirnuti ga?" Brat se odmah baci na koljena i prignu glavu, prizna svoju krivnju i zamoli tešku pokoru. Franjo mu dade ovu pokoru: brat je morao novac uzeti ustima i položiti na smetlište. Trebalo je da svim osjetilima osjeti: smeće je smeće!

Procesi promjena

Uvijek su u povijesti ljudi postojali procesi promjena. A danas proživljavamo jednu fazu u kojoj promjene postaju sve brže i nepredvidljivije. Nema kuta u svijetu koji ne bi bio time pogođen i jedva da je koje društveno područje ostalo pošteđeno. Pokušava se s mnogo pojmova opisati ovu situaciju: kad se naglašava skepsa, kojom čovjek susreće razum, znanost i tehniku, tada se govori naprimjer o *postmoderni* (usp. lekciju 14). Ili ako se pogledaju današnje mogućnosti informacije i komunikacije, koja nas povezuje s cijelim svijetom i tako međusobno približava, govori se o *globalnom selu*. U gospodarskom smislu govori se o *svjetskom tržištu* itd. Ali, prije svega, govorimo o *globaliziranju*, a time označavamo činjenicu da je jedna posve određena forma gospodarskoga ponašanja zadobi-

Iz: *Der Spiegel*, 23/97.

la svjetsku vrijednost: kapitalizam, koji se – tako se zahtijeva! – ne smije razvodniti nikakvim socijalnim poreznim instrumentima. Ova se podvrsta kapitalizma u Latinskoj Americi zove *neoliberalizam*, drugdje *slobodno tržišno gospodarstvo* ili *manchesterski kapitalizam*.

U ovoj Lekciji želimo kapitalizam, neoliberalizam i slobodno tržišno gospodarstvo raskrinkati

kao idolatriju. Bog Biblije, kojega slijede Franjo i Klara, Bog je života. On uvijek stoji na strani onih kojih je život ugrožen. Vjera u ovoga Boga može se živjeti samo na strani siromašnih i u solidarnosti s njima i s potisnutima.

Kapitalizam se može neograničeno širiti tek od sloma socijalističkih sustava. Komunistički je, svakako, na svoj način porobljavao ljude i prirodu, u što danas gotovo nitko ne sumnja. Ali, on je već svojom egzistencijom sprječavao kapitalizam u punom razvitku njegove neljudskosti. Marksizam, koji su Lenjin i Staljin djelomice dalje razvili i iskrivili, najavio je radikalnu kritiku kapitalističkog sustava. U njemu su mnogi siromašni i niži društveni slojevi dugo vremena vidjeli jedinu alternativu kapitalizmu.

Stoga je slom komunizma kod mnogih, prije svih u tzv. Trećem svijetu, bio doživljen kao propast nade u jedan društveno pravedniji svijet.

Ako zajedno s Franjom i Klarom želimo stajati na strani siromašnih i isključenih, moramo se suočiti i s Karlom Marxom i njegovim utjecajima. Što je u tomu pogrešno? Zašto je komunizam morao propasti? Što ostaje ispravno? Je li marksizam zaista na kraju?

Nameće se čitav niz pitanja. Zbog važnosti ovih dviju tema i potrebnog prostora za njihovu obradu podijelili smo ovu Lekciju na dva dijela: *Kapitalizam* i *Marksizam*.

Upozoravamo da se franjevački odgovor na oba ova sustava, kao i vježbe, primjene nalaze u drugom dijelu.

Pitanja našega vremena

Ova se Lekcija bavi krajnje teškim pitanjima našega vremena, gospodarstvom i politikom, odnosno dvama suprotstavljenim gospodarskim sustavima i franjevačkim odgovorom na to. Počinjemo s nekoliko definicija o raznim oblicima gospodarskoga poretka. U prvom glavnom dijelu (dio prvi) posvećujemo pozornost kapitalizmu, koji je danas diljem svijeta došao do izražaja (globaliziranje). Opisat ćemo po redu moć koja od novca ulazi u sva životna područja; znanost i tehniku koje se novcem naplaćuju i, povezano s ovim, rad koji se deracionalizira; filozofiju koja stoji iza svega; razorne posljedice koje iz toga izrastaju; političke i gospodarske organizacijske oblike koji nastaju iz činjenice globaliziranoga tržišta; jednom riječju: civilizacijsku krizu koja obuhvaća cijeli svijet. Nakon opisivanja podvrgnut ćemo kapitalizam obuhvatnoj kritici: preuzet ćemo samokritiku kapitalista i tada ćemo izvan ovoga sustava slijediti principijelnu, društveno-etičku, teološku i proročku kritiku u kojoj će do izražaja doći i franjevački zahtjevi.

Drugi glavni dio (dio drugi) bavi se marksizmom, koji se od sredine 19. stoljeća suprotstavlja kapitalizmu. Nakon kratke biografije K. Marxa opisat ćemo razne oblike marksizma: ranoga Marxa, kasnoga Marxa, marksizam-lenjinizam, zapadni marksizam, ideje na koje utječe marksizam, ali su ipak samostalne, i, konačno, specifični latino-američki marksizam. Pitamo se, što je zajedničko raznim oblicima marksizma. I ovdje je potrebna

Iz: *Weltsicht – Weitsicht* 14, 7/8/95.

kritika koja se tiče raznih oblika mnogostrukog marksizma: marksistički humanizam, društvena teorija odnosno marksistička metoda, marksistički svjetonazor, marksistička država, biblijska baština i pogrešna kritika marksizma. I ovdje treba na koncu podvući franjevačke aspekte.

Na koncu želimo povući posljedice za poslanje franjevačke obitelji, i to onako kako su se Franjo i Klara odnosili prema novcu i kako su međusobno povezali slobodu i pravdu. Iz toga treba da izraste sjeme jedne nove kulture.

Gospodarska pitanja

U ovoj se Lekciji radi uglavnom o gospodarskim pitanjima. *Gospodariti* znači izvorno *brinuti se, ugostiti, nekoga opskrbiti dobrima*. Riječ *ekonomija* potječe iz grčkoga i mogla bi se prevesti s *kućni red*. Misli se na uzimanje u obzir svih stajališta koja pripadaju dobrom kućanstvu. Davno su iz obiteljske kuće nastale zajednica, država, zajednica naroda, štoviše i cijeli svijet. A iz pravila kućnoga poretka kao podloge nastala je jedna znanost o gospodarstvu koja snažno obilježava život pojedinca i zajednice. *Kućni red*, odnosno gospodarski poredak, koji prihvaćaju pojedine države ili zajednica naroda, u svakom je slučaju odluka čovjeka, odnosno pitanje političke volje. Prema tome, razlikujemo:

- **Plansko gospodarstvo:** Samo država planira, vodi i kontrolira gospodarsko ponašanje. Ovaj je kućni red bio u komunističkim državama.

- **Tržišno gospodarstvo:** Natjecanje dobara i postignuća je mjerodavni čimbenik gospodarskog ponašanja. Ovaj kućni red danas zahtijeva opće priznanje.

- **Društveno tržišno gospodarstvo:** Natjecanje dobara i postignuća regulira država da bi spriječila nepravедnosti tržišta i da bi ih izravnala. Danas se često dodaje riječ *ekološki*. Misli se na nadležnost države da može praviti zahvate u interesu prirode i očuvanja stvorenoga.

- **Slobodno tržišno gospodarstvo:** Natjecanje dobara i postignuća ne smije biti podložno nikakvim državnim pravilima. Ako se ovo shvaćanje filozofski dokazuje, govori se - prije svega u Latinskoj Americi – o **neoliberalizmu** jer se te-

melji na ideji apsolutne slobode pojedinca. U Europi se govori o **manchesterskom liberalizmu**, nazvanom po engleskom gradu Manchesteru, u kojemu se u ranom 19. stoljeću traži *slobodna igra gospodarskih snaga bez ikakva državnog zahvata kao temeljno načelo izvangospodarskog kao i unutargospodarskog poretka (učenje o slobodnoj trgovini)*.¹ Ili, govori o **neodarvinizmu** budući da se zakon jačega, koji prema Ch. Darwinu (+1882) određuje evoluciju, prenosi na gospodarsko ponašanje.

- **Kapitalizam:** Svi se dosada spomenuti gospodarski poreci mogu zažeti pod natuknicu *kapitalizam*. Time se naglašava značenje koje se na svim područjima pridaje kapitalu, posebno u obliku novca. *Plansko gospodarstvo*, koje se obično suprotstavljalo kapitalizmu, bilo je uglavnom također *kapitalizam*, samo što su dobitnici kapitala bili ili država ili snage koje su imale vlast i koje su se mogle nevjerovatno bogatiti (*bonci*). O *kočenom kapitalizmu* se govori u svezi s *društvenim tržišnim gospodarstvom* a o *razuzdanom kapitalizmu* u svezi s *manchesterskim kapitalizmom*.

¹ Iz Meyerova Konverzacijskog leksikona.

1. Bit kapitalizma

Godine 1990. ruši se u istočnoj Europi komunizam i s njime povezani socijalistički gospodarski sustav (Plansko gospodarstvo). Nestaje napete su-

protstavljenosti između dviju velesila s njihovim različitim društvenim i gospodarskim modelima (Sjedinjene Američke Države i SSSR). Neobuzdani se kapitalizam sada može planski širiti čitavim svijetom. Zato se govori o globaliziranju kapitalizma.

1.1. Moć novca

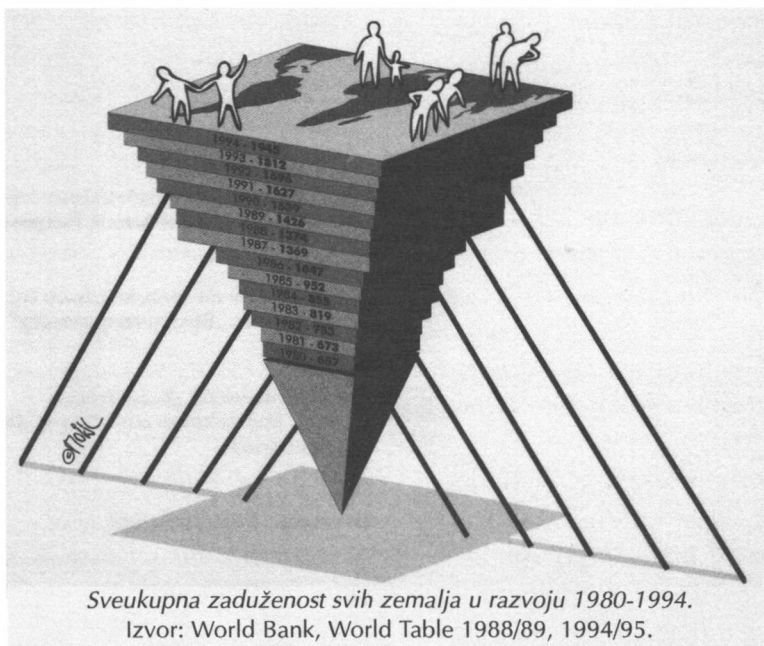
U osnovi kapitalizma leži stav koji zapravo nije ništa drugo doli preusmjerenje zadaće koju treba ispuniti gospodarstvo odnosno ekonomija. Po sebi, ekonomija ima zadaću zadovoljavanja osnovnih potreba ljudi i osiguranje blagostanja i napretka svih. Umjesto toga u kapitalizmu se radi o gomilanju novca, o povećanju novca (= akumulacija).

Zadnjih se desetljeća na cijelom svijetu dogodila gigantska preraspodjela bogatstva. Novac se u nesagledivim količinama skuplja u rukama pojedinaca. Tako godine 1996. bogatstvo 358 milijardera (pojedinačnih osoba!) nadmašuje sveukupni prihod siromašnih zemalja. U jednoj bogatoj zemlji kao što je Njemačka ima 7,5 milijuna siromašnih, među njima 900.000 beskućnika.

Kako besmisleno može biti gomilanje novca pokazuje se prije svega na području sporta. Američki košarkaš Shaquille O'Neil zarađuje po ugovoru u samo sedam godina 127 milijuna dolara, pri čemu se ovdje ne računavaju prihodi od reklama. Predsjednik Clinton, koji sigurno ne mora oskudijevati, morao bi 600 godina biti predsjednik Sjedinjenih Američkih država da bi zaradio koliko S. O'Neil u sedam godina. Jedan Amerikanac sa zakonom zajamčenom zaradom od 5,15 dolara morao bi raditi 10.735 godina da bi zaradio kao S. O'Neil u sedam godina. O'Neil zarađuje 4.500 dolara po minuti odnosno 350.000 dolara tjedno (iz novina

Tages-Anzeiger; Zürich, 28.10.1996., gospodarski dio, str. 29).

Ono što se ovdje na jednom primjeru pokazuje besmislenim pripada sržnoj biti kapitalizma. Najvažniji pokretači kapitalizma su veliki multinacionalni koncerni, velike banke i kreditni instituti, naprimjer Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka. Ove su ustanove u početku bile osnovane da bi siromašnim zemljama mogle dati dio bogatstva bogatih zemalja. Ali je s vremenom iz toga nastala gola suprotnost ovome: instrument iskorištavanja. Za kredite koji se odobravaju siromašnim zemljama, morale su zemlje Trećega svijeta platiti tolike kamate da svota vraćanja nadilazi svotu kredita gotovo četiri puta. Kao uvjet za odobranje kredita zemljama je nametnut neoliberalni gospodarski program: privatiziranje svih državnih pogona i potpuno otvaranje tržišta.

Zemlje se moraju prilagoditi kretanjima međunarodne novčane struje. Konačno, radi se o prilagodbi nacionalnih gospodarstava općim propisima međunarodnoga tržišta. Na ovaj način gospodarstvo sve više izmiče regulatorskom zahvatu države. Tek će se morati vidjeti je li 1995. godine izborom Jamesa Wolfensohna za predsjednika Svjetske banke nastupio zaokret. On, doduše, sanja o jednom novom međunarodnom paktu solidarnosti.

Bivši zambijski predsjednik, Kenneth Kaunda, je 1996. na jednom simpoziju u Austriji oštro kritizirao dužničku politiku Svjetske banke i industrijskih nacija. On dužničku krizu naziva ljudskom tragedijom. *Ona nije samo gospodarski problem, ili samo tehničko pitanje. Ona je ljudska tragedija i moramo biti svjesni ove ljudske dimenzije. Ljudi umiru, djeca umiru. Dolazi do građanskih ratova. U svim afričkim zemljama južno od Sahare dolazi do raspada društvenih i političkih struktura. Mnogo se toga, svakako ne sve, ali mnogo toga, svodi na dužničku krizu.*

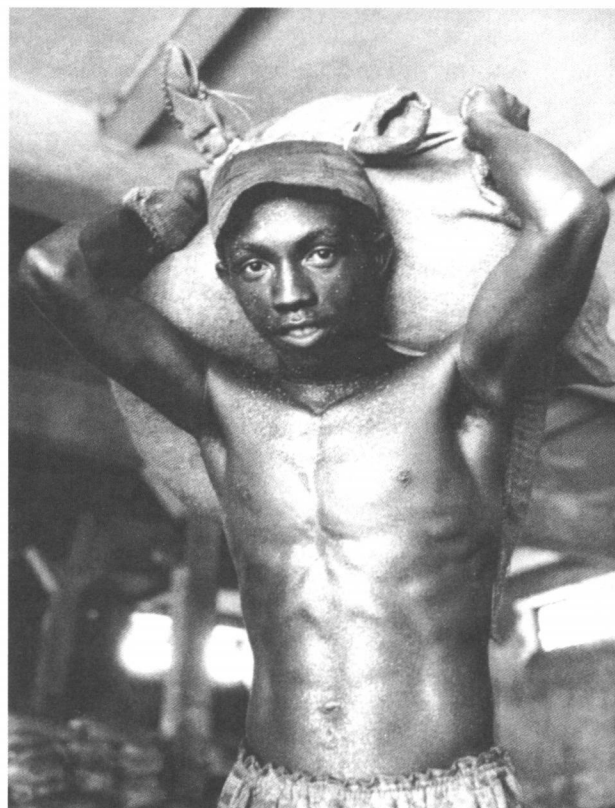
Zaduženje je jedna vrsta ropstva. To je najteža vrsta ropstva. Već je u Starom zavjetu bila zabranjena ova vrsta robovanja. U Knjizi Ponovljenoga zakona kaže se: "Ako je tvoj brat siromašan, trebaš mu pozajmiti, ali ne tražiti nikakve kamate; kao zalog za njegov dug ne traži od njega njegovu odjeću niti stvari koje su mu potrebne za život".

Nitko ne smije uzeti kao zalog mlin ili gornji mlinski kamen zato što bi tako uzeo život kao zalog. Mlinaru je potreban mlinski kamen za golo preživljavanje. Afrika danas treba svoje resurse za golo preživljavanje. Afrički vjerovnici uzimaju život Afrikanaca kao zalog. U Austriji je 1783. dokinuto ropstvo. Danas apeliramo na ljude u Austriji da se s nama bore protiv modernog ropstva. Ova će se borba voditi u Londonu, u Washingtonu i u Frankfurtu. Ali i u Beču. U žarištu ove borbe stajat će Afrika.

Kaunda, zaključujući, dodaje: *Jednostavni se ljudi ljute kad doznaju da je između 1990. i 1993. 57% bilateralnih zajmova i bespovratnih oblika pomoći prošlo mimo ovoga kontinenta i vratilo se u blagajne bogatih vjerovnika.*

Jednostavni se ljudi čude kad čuju da je tako siromašna Afrika dovoljno bogata da daje novac MMF-u. Prema jednom izvještaju British Debt Crisis Network izbrojile su 1993. godine afričke zemlje oko 350 milijuna dolara više MMF-u nego što su od njega dobile. Sveukupni dužnički teret afričkih zemalja južno od Sahare popeo se na gotovo 220 milijardi dolara. To je više od tri četvrtine godišnjeg prihoda ove regije i gotovo 2,5 puta više od prihoda od izvoza. To znači da Afrika radi za svoje vjerovnike, a ne za sebe (K. Kaunda, 12.02.1996.).

Gospodarsko-politička moć se koncentrira u rukama 500 najvećih koncerna i velebanaka. Ova je koncentracija još dojmljivija kad se pomisli na to da od ukupno 200 najvećih multinacionalnih društava 176 njih imaju svoje sjedište u samo šest zemalja i obrću 90% svega prometa (po redu: 62 poduzeća u Japanu = 40% cjelokupnoga prometa; 53 poduzeća u USA = 25,4%; 23 u Njemačkoj = 10%; 19 u Francuskoj = 7,3%; 11 u Velikoj Britaniji = 3,5% i osam u Švicarskoj = 3,1%). Oni u mnogo većem opsegu odlučuju o sudbini svijeta nego pojedine državne vlade.

Nosači, Madagaskar. Iz: KNA

Još veću ulogu igra mala skupina beskrupuloznih bankara koji povlače novčane mase iz bogatih i siromašnih zemalja i tako upravljaju novčanim tokovima da novac uvijek nedostaje ondje gdje bi državi mogao biti potreban za ispunjenje njezinih zadaća. 98,4% sveukupne novčane mase svijeta upotrebljava se za takve spekulacijske svrhe (izvor: Banka za međunarodni platni promet, nav. kod Duchrowa). Predsjednik Chirac je ove bankare nazvao AIDS-om svjetskog gospodarstva.

Ovim razvitkom politika država već dugo više nije slobodna i neovisna. Nju i siromašnim i u bogatim zemljama najvećim dijelom vode multinacionalni koncerni, velike banke, kreditni instituti i financijski trgovci. A ovi nisu zainteresirani za stavljanje novca na raspolaganje u područjima koja ne obećavaju dobit: za zdravlje, odgoj, otvaranje radnih mjesta ... Sve se žrtvuje novcu i vlastitoj koristi: čovjek više ne vrijedi ništa, njegova se radna snaga najvećim dijelom isključuje iz proizvodnog procesa; priroda ne vrijedi ništa, životne se podloge (priroda, sirovine) sustavno razaraju.

Dvjesto najvećih na svijetu (brojevi iz 1995)

Japan	62	3,196	46,0	40,7	18,3
USA	53	1.998	98,0	25,4	39,2
Njemačka	23	786	24,5	10,0	9,8
Francuska	19	572	16,0	7,3	
Velika Britanija	11	275	20,0	3,5	8,0
Švicarska	8	244	9,7	3,5	3,9
Južna Koreja	6	183	3,5	2,3	1,4
Italija	5	171	6,0	2,2	2,5
VB/Nizozemska	2	159	9,0	2,0	3,7
Nizozemska	4	117	5,0	1,5	2,0
Venezuela	1	26	3,0	0,3	1,2
Švedska	1	24	1,3	0,3	0,5
Belgija/Nizozemska	1	22	0,8	0,3	0,3
Meksiko	1	22	1,5	0,3	0,6
Kina	1	19	0,8	0,2	0,3
Brazil	1	18	4,3	0,2	1,7
Kanada	1	17	0,5	0,2	0,2

1.2. Znanstveno-tehnička revolucija i njezini učinci na svijet rada

Budući da kapitalizam raspolaže potrebnim novcem, on se može služiti znanosti i tehnikom. Svagdje se uvode kompjutori, gotovo sve se automatizira, pomoću faksa i elektronske pošte informacije se mogu munjevito izmijeniti, za razbijanje atoma služi atomska fuzija², materijali se mogu umjetno proizvoditi, tehnika zahvaća životne procese, štoviše i genetičku supstancu (geni), laserska i satelitska tehnika otvara neslućene mogućnosti... Nove su tehnologije i u sektoru usluga i slobodnoga vremena dovele do potpune promjene. Stoga se čak govori o tehničko-znanstvenoj revoluciji (usp. lekciju 24.)

Iz: *Zusammen mit Entwicklungsländern*, BMZ

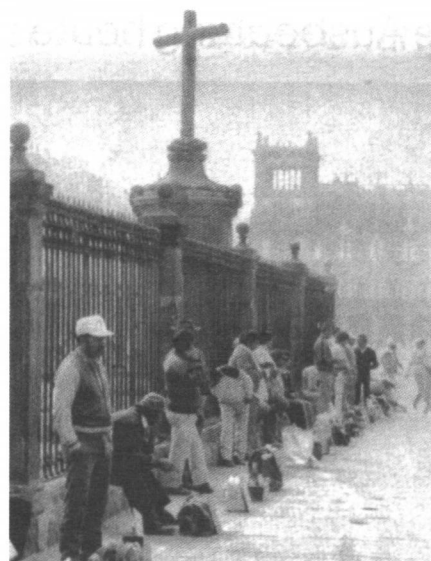
Samo visoko obrazovani stručnjaci imaju dobre šanse na tržištu rada i oni primaju visoke plaće. Oni u svom pozivu mogu primjenjivati vlastite inicijative i raspolažu velikom kupovnom moću. A radnici, naprotiv, koji nisu dokazani specijalisti, postaju u sve većem broju suvišni i zapadaju u trajnu nezaposlenost. Jeremy Rifkin, autor jedne knjige s naslovom *Konac rada*, misli da idejno prema 80% nezaposlenih. Ova prognoza vri-

jedi svakako za industrijske zemlje u kojima je prije više godina gotovo dostignuto puno zaposlenje. Time se globalizira situacija koja je u zemljama tzv. Trećeg svijeta bila normalan slučaj.

S druge strane radna se snaga preseljava iz industrijskih zemalja u siromašne zemlje. Siromašne zemlje postaju tako *zemlje niskih plaća*. U njima se proizvode odn. u bogate tvrtke u industrijskim zemljama izvoze odijela, automobili, kompjutori i drugi strojevi. Nastaje novi oblik koloniziranja.

Drugi aspekt je isključenje čitavih zemalja ili regija: ove nemaju ni novca ni tehnike da bi na tržištu ponudile jednako vrijedne proizvode. Zbog nedostatne kvalitete nisu njihovi proizvodi konkurentni i zbog toga izostaje dobitak, a raste ovis-

Sve ovo ima za posljedicu preobrazbu radnih i proizvodnih odnosa. Poslovođstvo modernoga poduzeća ima samo jedno pred očima: Kako možemo sa što manje utroška proizvoditi bolje proizvode i više njih (racionaliziranje). Drugačije rečeno: Strojevi su jeftiniji od radne snage. Samo se na ovaj način, kaže se, može osigurati konkurentnost i preživljavanje pogona.

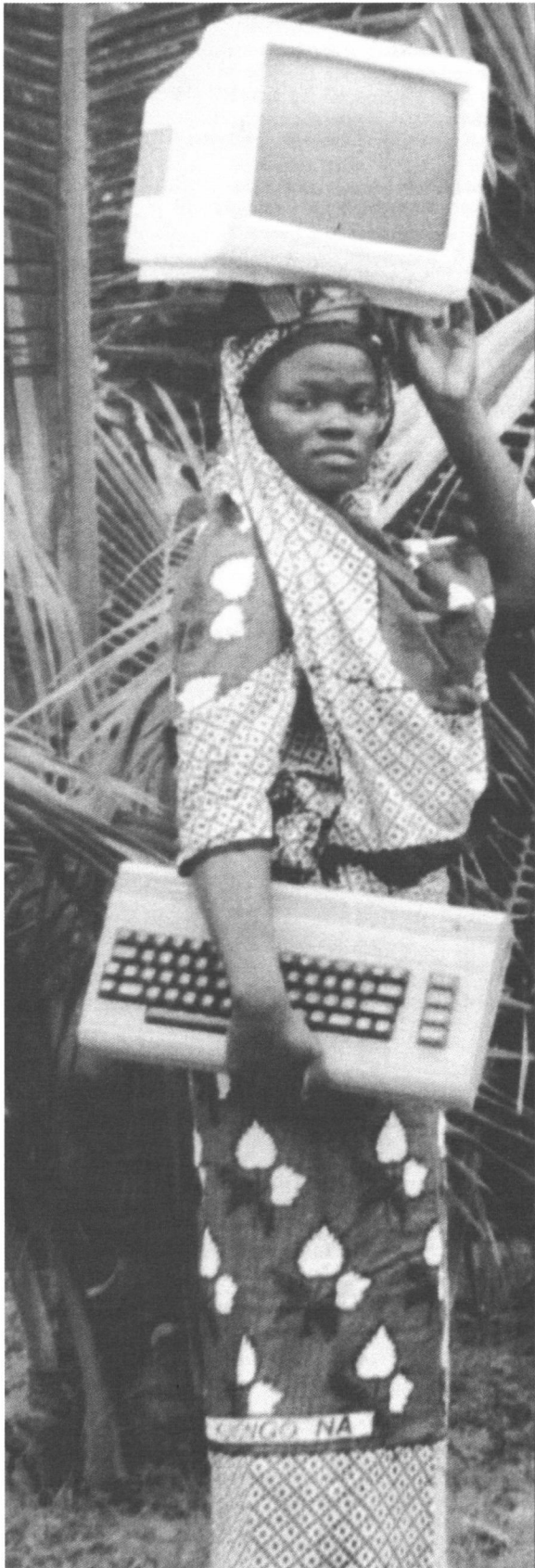

Iz: *Kontraste*, 3/91.

nost o bogatim zemljama. Đavolski se krug okreće: one ne mogu nabaviti novu tehniku, a zbog slabih izgleda na dobitak ne dobivaju nikakav inozemni novac te ne mogu proizvoditi ni bolje ni više. Ljudi u ovim zemljama su socijalno, politički i gospodarski izgurani iz sustava.

K tomu, današnjoj tehnici i strojevima potrebna su specijalizirana znanja. Stoga se i informacija,

² Atomska fuzija koja dovodi do stvaranja težih atoma iz lakših uz istodobno oslobađanje energije

Iz: *ded-Brief*, 4/98.

obrazovanje i znanost smatra *proizvodnim sredstvima*: oni su, štoviše, postali važniji od zemlje, tvornica i strojeva. Tko vlada tehnikom, tko ima, kako se to kaže, "know how", taj ima moć. Budući da nerazvijene zemlje nemaju pristupa informaciji niti *vrhunskoj tehnologiji*, njih kapitalistički ustav znanstveno i tehnološki drži u stanju zaostalosti.

Na drugoj strani nastaje, prije svega u Aziji, niz država koje u natjecanju s dosadašnjim industrijskim zemljama odnijele pobjedu. Tehnički razvitak i gomilanje kapitala su tamo u najkraćem vremenu napravili stanje, koje je slično skoku iz kamenoga doba u 21. stoljeće: Singapur, Koreja, Indonezija... Ono što ove tzv. *zemlje tigrove* označava je povezanost diktature i kapitalizma. One svaki dan dokazuju da ideologija slobodnoga tržišta nema izgleda. Ovdje se, naime, regulira i upravlja, manipulira i zahvaća u tuđe – naravno u smislu kapitala i na teret ljudi. *U rječnici- ma ovoga oblika državnog kapitalizma nema riječi "ljudsko dostojanstvo"*. Posljedica je veliko duhovno osiromašenje širokih slojeva stanovništva.

1.3. Kapitalističko razmišljanje: neoliberalizam

Ideju koja stoji iza svjetskog kapitalizma nazivamo, uz ostalo, *neoliberalizam*. Ovo su neki od elemenata ovoga razmišljanja:

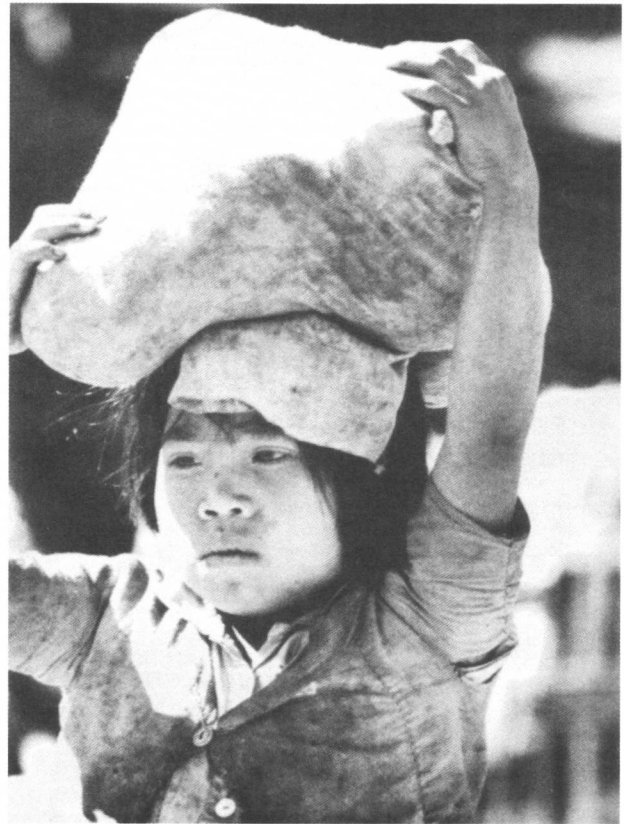
- **Nedodirljivost tržišta:** Tržište regulira samo sebe; slobodna igra snaga, koje određuju tržište, sve dovodi u ravnotežu. Ako ova ravnoteža nije uspostavljena, ako još funkcionira *savršeno društvo*, tada je to krivnja vlada i građanskih organizacija, koje se miješaju u *zakone* tržišta i protive se razvitku. Temeljna misao je: *Tržište je savršeno, samo je čovjek nesavršen. Tržište obećava spasenje i ono je sveto.*

- **Dereguliranje:** Zahtjev koji iz toga proizlazi, zove se *Dereguliranje*: država se mora potpuno povući iz sfere gospodarstva; nikakvi propisi, nikakvi zakoni, nikakva pravila! Ovo pretpostavlja vjerovanje da će jedna *nevidljiva ruka* (A. Smith) riješiti sve probleme. Stoga treba s puta ukloniti sve što sprječava kapitalističko tržišno gospodarstvo. Isključenje radne snage iz radnoga procesa i razorenje okoliša nisu rezultat tržišnog gospodarstva, nego postavljenih pravila.

- **Prirodna nejednakost ljudi:** Kaže se da je duboka nejednakost u društvu rezultat same čovjekove prirode. Svatko dobiva što zaslužuje. Odlučujuću ulogu ne igra činjenica gdje tko živi, pod kojim društvenim, gospodarskim ili povijesnim (= strukturalnim) okolnostima. Ne postoji *socijalna pravda* niti *nepravda*, nego jedino pravilno ili pogrešno ponašanje pojedinog čovjeka. Samo je ljudska priroda kriva za sve socijalne probleme, za bogatstvo jednih i bijedu drugih. Ne uzima se u obzir situacija i povijest koja je do toga dovela. Pogrešno se pretpostavlja da svi ljudi imaju jednake šanse i da bi ih samo morali iskoristiti. Sustav kao takav je uvijek dobar, problem su ljudi. Onima, koji žive u bijedi ne može se

pomoći *socijalnim djelima pomoći*, oni se iz toga moraju osloboditi vlastitom snagom. Ovo razmišljanje opravdava stav koji siromašne i isključene prepušta njihovoj sudbini.

- **Neodarvinizam:** Mnogi teoretičari neoliberalizma su i pristalice *neodarvinizma*. Drugim riječima: princip *prirodne selekcije* prenosi se i na daljnji razvitak čovječanstva. Kaže se: u prirodi se jači uvijek probija, tako je i među ljudima. Komu je stvarno stalo do napretka čovjeka, taj nikako ne treba uzimati u obzir siromašne i slabe,

Iz: *Franziskaner Mission*, 2/94.

sve koji zbog gospodarskih interesa posustaju. Gdje se blanja, uvijek ima strugotine! Siromašni su potreban otpadni proizvod na putu k savršenom društvu. Tko ne može izdržati na tržištu, taj je ili besposličar ili parazit. A oni koji ustraju, to su marljivi radnici, željni posla.

1.4. Razorne posljedice

Posljedice kapitalizma su nepregledne. Nešto smo već spomenuli, drugo slijedi:

- Novac se najčešće koncentrira u bogatim zemljama; jaz između siromašnih i bogatih zemalja postaje sve veći. Iste smo mehanizme ustanovili i u unutar bogatih zemalja (usp. 1.1).

- Ubrzava se razaranje prirodnih dobara i okoliša.

- Pojačava se nasilje u gradovima, prije svega protiv stranaca; stvaraju se radikalne skupine koje se bore protiv boljih životnih uvjeta; svugdje se formiraju nacionalističke stranke; mržnja prema strancima i mentalitet traženja krivca u drugima potiskuju razumno razmišljanje; siromašne se regije žele odcijepiti da bi mogle potražiti vlastiti razvitak, a bogati od siromašnih zato što ne žele dijeliti. Bogati se moraju braniti od siromašnih koji bježe na *otoke blagostanja*: govori se o "ekonomskim izbjeglicama", koje treba razlikovati od *političkih* i koje se bez daljnjega mogu odbaciti. Bogati slojevi stanovništva povlače se u zatvorene *tvrdave*, moraju se zazidati da bi obranili svoje bogatstvo. Dok je berlinski zid ljude zatvarao, ovaj zid ljude izdvaja.

- Ljudi osiromašuju i duhovno, njih se tjera u sve veću osamljenost, šire se osjećaji besmislenosti i konzumiranje droge.

- Neoliberalizam tvrdi da tržišno gospodarstvo pospješuje i jamči demokraciju. Međutim, događaji i iskustva to osporavaju. Dinamika neoliberalnoga gospodarstva preplavljuje vlade, stranke, parlamente, sindikate itd. Vladu sve manje kontrolira narod, što stalno vodi novim krizama: većoj nezaposlenost, socijalnoj nepravdi i nasilju. Tako se naprimjer već govori o novom *barbarstvu* Europe. Takve bi tendencije u Trećem svijetu mogle proizvesti katastrofe: revolte stanovništva, slijepo nasilje, slabe i nestabilne vlade i beskrajne građanske ratove. Takvo se nešto već može doživljavati: naprimjer nekontrolirani gradski kriminalitet (Washington je već 1992. bio proglašen gradom s najviše kriminala na svijetu), strašne i

dugogodišnje konflikte u eks-Jugoslaviji, milijunska ubijanja ljudi u Afganistanu, Šri Lanki, Čečenijski, Ruandi, Burundiju i Kongo-Zairu, građanske ratove u Ugandi, Angoli, Siera Leoneu, Sudanu, Kongo-Brazavilu...

Ima zemalja koje važe kao politički i gospodarski još stabilne: Meksiko, Čile, Argentina, Brazil, In-donezija, Indija i Južna Afrika. Ovdje kapitalizam pretpostavlja uvođenje stalnog demokratskog sustava vladanja. Ako u jednoj zemlji i najmanji znakovi ukazuju na političke nemire i gubitke profita, odmah slijedi njezino financijsko iskrvarenje. Njoj se oduzima potrebni novac.

To, između ostaloga, znači slabljenje socijalne politike neke zemlje. Time su uvijek ljudi najjače pogođeni, koji stoje na donjem socijalnom stupnju; budući da ih se ustav može odreći, oni se isključuju iz blagostanja. Oni uzalud čekaju na socijalne reforme i postupno gube zanimanje za političko događanje. Ovisnost o međunarodnom protoku novca također dovodi do slabljenja radničkih pokreta i političkih stranaka.

U onoj mjeri u kojoj država gubi utjecaj na gospodarsko događanje, u toj mjeri iščezava i povjerenje građana u stranke, parlament i vladu. Oni se povlače iz političkog života. Više nitko ne vjeruje u to da političkim sredstvima može nešto pokrenuti. Ljudi sve više bježe u sferu privatnoga

Iz: ite, 5/95.

i bore se još samo za svoje osobne interese. Ljudi pokušavaju svoj život ovdje i sada tako urediti da se ne brinu za sudbinu drugih. Čovjek zaboravlja prošlost i ne misli na sutra.

Opasnost za nove demokracije u Latinskoj Americi, Istočnoj Europi i Aziji nije toliko povratak

1.5. Novi politički i ekonomski oblici organiziranja

Svugdje na svijetu postoji težnja za novim oblicima vlasti. Politička i gospodarska udruživanja žele s jedne strane promovirati posebne interese, a s druge strane žele ponovno zadobiti kontrolu nad tržištima.

autoritarnim oblicima vladavine, nego rezignacija, ravnodušnost i distanciranje. Ljudi se pretvaraju u čiste potrošače i korisnike javnih usluga. U drugim zemljama, posebno u Africi, postoji opasnost pucanja političkih sustava i tonjenje u kaos. Tada će zavladati zakon jačega.

- Novi gospodarski blokovi trebaju štiti regionalna tržišta. Doduše, interes za stvaranje ovih gospodarskih blokova polazi od multinacionalnih koncerna. Oni žele za svoje proizvode osigurati stabilno i povoljno tržište. Zemlje koje mogu ponuditi ili kupiti proizvode jedva da imaju šansu iskazati se u novom međunarodnom poretku.

Iz: Nord-Süd
Info-Dienst,
72/12/95.

Najvažniji gospodarski blokovi:

- ● ● **G7 + 1:** Sedam najbogatiji industrijskih zemalja
Zemlje-članice: Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Italija, Japan, Kanada SAD plus Rusija
- ● ● **NAFTA:** Northamerican Free Trade Association / Sjeveroamerička slobodna trgovačka zona. Zemlje članice: Kanada, Meksiko i SAD.
- ● ● **OECD:** Organization for Economic Cooperation and Development / Organizacija

za gospodarsku suradnju i razvitak. Zemlje članice: Australija, Belgija, Njemačka, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Velika Britanija, Irska, Island, Italija, Kanda. Luksemburg, Novi Zeland, Nizozemska, Norveška, Austrija, Portugal, Švedska, Švicarska, Španjolska, Turska, SAD.

- ● ● **GRUPO DEL PACÍFICO:** Skupina latinoameričkih zemalja na Pacifiku. Zemlje-članice: Bolivija, Ekvador, Kolumbija, Peru, Venezuela.
- ● ● **MERCOSUR:** Mercado Común de los países del Cono Sur / Zajedničko tržište zemalja juga Latinske Amerike. Zemlje

članice: Argentina, Brazil, Paragvaj i Urugvaj.

● **Politički blokovi**

Problemi suvremenoga života postali su u svim područjima tako kompleksni da ih pojedine zemlje ne mogu riješiti. Stoga se na svim kontinentima zemlje podlažu postupnom procesu ujedinjenja da bi se probile i zaštitile od drugih blokova moći.

● **Najvažniji politički blokovi:**

- ● ● **EU:** Europska unija
Zemlje-članice: Sve zapadnoeuropske zemlje s iznimkom Norveške i Švicarske (stanje 1997.).
- ● ● **KSCJE:** Konferencija o sigurnosti i suradnji u Europi.
Zemlje-članica: Sve europske države kao i Kanada i SAD.
- ● ● **OAS:** Organization of American States / Organizacija američkih država.
Zemlje-članice: Sve nezavisne američke države s iznimkom Kube, Belize i Gvajane.
- ● ● **OAU:** Organization of African Unity / Organizacija afričkog jedinstva
Zemlje-članice: sve nezavisne afričke države.
- ● ● **ASEAN** Association of South East Asian Nations / Udruženje južnoazijskih zemalja.
Zemlje-članice: Indonezija, Malezija, Filipini, Singapur, Tajland, Brunei, Vijetnam

● Nasuprot ovima

UNO United Nations Organization /Organizacija ujedinjenih naroda ne pripada političko-ekonomskim interesnim blokovima.

Ona postoji od 1945. Njezini glavni ciljevi su: prijateljski odnosi među narodima na temelju ravnopravnosti i samoodređenja naroda i suradnja u rješavanju međunarodnih problema.

Odatle je UNO i mjesto na kojemu bi globalizacija gospodarstva mogla zadobiti humane crte.

Najvažnije podorganizacije su, uz ostale: Gospodarsko i socijalno vijeće ECOSOC, Konferencija svjetske trgovine i razvitka UNCTAD, Komesarijat za izbjeglice UNHCR, djelo pomoći djeci UNICEF, Svjetska organizacija za prehranu FAO, Međunarodna organizacija rada ILO i Organizacija za odgoj, znanost i kulturu UNESCO.

1.6. Civilizacijska kriza

Očito je da ne stojimo pred prolaznom krizom prilagođavanja. Radi se o nečemu mnogo većem: podrhtavaju temelji zapadne civilizacije. I budući da kapitalizam prevladava diljem svijeta, ova kriza pogada sve ljude i kulture našega planeta.

2. Kritika kapitalizma

Opisivanje kapitalizma moralo je ispasti u cjelini negativno. To ne znači da smo protiv svjetski umreženoga gospodarstva. Naprotiv: tržište u kojemu cijeli svijet sudjeluje, jest štoviše i postulat koji neposredno proizlazi iz kršćanske vjere i franjevačke duhovnosti.

Tako shvaćeno svjetsko gospodarstvo mora služiti pravednosti, svjetski širokoj solidarnosti i očuvanju stvorenoga. Mora postojati svjetski povezano gospodarstvo, koje svoju jezgru nema u gomilanju novca, nego u promicanju života. Iz te perspektive treba sažeti glavne točke kritike.

2.1. Unutarkapitalistička kritika

Već se i unutar kapitalističkog sustava pokreće nešto kao samokritika. Dva primjera za ovo:

● Kapitalizam kao ideologija

U jednim gospodarskim novinama u Švicarskoj pojavljuje se početkom 1997. (*Cash*, 24.01.1997, vidi i *DIE ZEIT* 17.01.1997.) članak o *totalitarnosti tržišnoga gospodarstva*. U njemu George Soros, US-Amerikanac mađarskog podrijetla, dolazi opširno do riječi. Kad je konstatirao da zarađuje više novca nego što mu je potrebno, odlučio je osnovati fond za otvoreno društvo. Iz njega svake godine teče samo za demokratiziranje Istočne Europe 350 milijuna dolara.

Pod civilizacijom se podrazumijeva zbroj svih životnih uvjeta koje su postavile znanost i tehnika i odgovarajući društveni oblici ponašanja. Koначno, radi se svjetonazorskim pitanjima: *Treba li čovjeka shvatiti samo kao ekonomsko biće? Uopće, treba li ga uvrstiti u hladnu kalkulaciju koristi i računa, što je u kapitalizmu glavno mjerilo? Kapitalizam je sustav koji iz ljudi isisava moždinu, ono što mu je od čovječnosti ostalo*" (V. Forester).

Za Sorosa je tržišno gospodarstvo vjerski sustav s totalitarnom ideologijom, sličan komunizmu, fašizmu ili sličnim sustavima. Dvije su stvari karakteristične za totalitarni sustav: vjera da se zna istina, i preko vjere razlikovanje dobra od zla. Drugima se nameće nedokazivo mišljenje: *Ako u našem društvu uopće može biti govora o prevladavajućem mišljenju, onda je vjera u čarobnu snagu tržišta. Doktrina "Laissez-faire-kapitalizam"³ govori da se zajedničkom dobru najbolje služi ako se neograničeno slijedi vlastiti interes. Ja sam na financijskim tržištima svijeta stekao imetak, a ipak se pribojavam da će neograničeno intenziviranje laissez-faire-kapitalizma i širenje vrijednosti kapitalizma preko svih područja života ugroziti naše otvoreno i demokratsko društvo.*

Najvažniji neprijatelj otvorenoga društva nije više komunistička, nego kapitalistička prijetnja. Ne može se održati tvrdnja da slobodna tržišta imaju za posljedicu optimalnu raspodjelu resursa. Navodno znanstvena teorija, kojom se ona potvrđuje, pokazuje se kao čvrsta tvorevina čiji su zaključci sadržani u njezinim pretpostavkama. Pokazuje se uznemirujuća sličnost s marksizmom, koji za svoje dogme također zahtijeva znanstveni status.

Tako što ideologija Laissez-faire unaprijed prihvaća kao date odnose između ponude i potražnje a intervenciju vlade označava najvećim zlom, ona je novu raspodjelu dohotka i blagostanja unaprijed osudila na neuspjeh. Mogu priznati da se pokušaji preraspodjele odražavaju na radnu sposobnost tržišta, ali iz toga ne slijedi da trebaju biti poduzeti takvi pokušaji. (...) Blagostanje se akumulira u rukama posjednika; i

³ "Pustite ih neka stvaraju kapitalizam" = "deregulirano tržište".

ako za preraspodjelu nisu predviđeni nikakvi mehanizmi, može doći do nepodnošljivih nepravdi.

Glavni urednik gospodarskih novina preuzima misli G. Sorosa u jednom načelnom članku s naslovom *U ime tržišta. Amen.* On piše: *Zašto se upravo jedne gospodarske novine kao što je "Cash" na čitave dvije stranice pitaju je li vjera u tržište ideologija, i k tomu još totalitarna. Upravo zato. Zato što nismo zaštićeni od totalitarizma tržišta- Budimo poštteni. Kad bi Georg Soros bio samo jedan inteligentni čovjek koji je pročitao mnogo pametnih knjiga, tada ne bismo ni mi, ni "Die Zeit" niti "Herald Tribune" ovome čovjeku*

posvetili nijednu bilješku. Ali, Soros je poznati milijarder... To što ga samo zato uzimamo ozbiljno, pokazuje da ovdje sfera novca zadire u područje duha. Ovo zadiranje jednoga principa poretka i podjele u drugi, njemu tuđi, jest upravo ono što politolog Michael Walzer u svojoj knjizi "Sfere pravednosti" označava kao tiraniju ili – u ekstremnom obliku – kao totalitarizam. Malo bi se toga moglo prigovoriti kad bi novac vladao samo gospodarstvom.

Ali, ako gospodarstvo sa svoje strane dominira čitavim životom, ako se politika, socijalna država i znanost podređuju zakonima tržišta i ako se

Iz: Zusammen mit
Entwicklungsländern,
BMZ

čitave zemlje odjednom samo kao puka gospodarska područja bore za svoje preživljavanje, onda totalitarizam više nije daleko...

● Sloboda i neoliberalizam

U jednom pobudnom govoru pred F.D.P.⁴ Marion Gräfin Dönhoff⁵ govori o *oslobođenoj slobodi*: Velika je čast primiti danas medalju Reinhold-Maier za liberalnu misao. ... Reinhold Maier, prvi ministar predsjednik Baden-Württemberga, rekao je 1952: "Mi želimo slobodu potpuno, mi je želimo svagdje. Mi želimo gospodarsku slobodu, kulturnu, slobodu u nutrini, mi želimo slobodu prema vani. Ne postoje pojedinačne slobode, nikakve podslobode i djelomične slobode, nego samo jedna cjelovita sloboda." Kad se predoče ove rečenice, ovaj idealistički izljev, osjeća se koliko su se vremena promijenila...

Danas smo, nakon četrdeset godina, pesimistički raspoloženi. Kulturna sloboda, koristimo li je zaista?... Gospodarska sloboda? Imamo je. Imamo slobodu tržišta, i imamo bezbrojne dokaze za to da je tržišno gospodarstvo najdjelotvorniji gospodarski sustav koji se može zamisliti. Ali ovaj sustav ima nuzućinke koji se ranije nisu mogli predstaviti.

Razlog: Zakon po kojemu je nastupilo tržišno gospodarstvo zove se natjecanje – a bit natjecanja je dinamika: brže, više, dalje. Motor koji sve tjera jest vlastita korist. Mora, više raditi, više zaraditi nego moji konkurenti. Odgovornost za sve, za zajednicu, to država treba da izvoli prihvatiti.

Danas je, očito, važno samo gospodarstvo; na rub su potisnuti duhovno, humano, umjetničko. Sva se energija upravlja na gospodarsko područje. Došlo je do totalnog objektiviziranja – živimo u tehnokratskom društvu u kojemu je najvažniji učinak kroz racionaliziranje...

Proširila se klima opće težnje za bogaćenjem bez ikakvih granica. Više nema nikakvih etičkih normi niti moralnih prepreka. Deviza glasi: totalna sloboda.

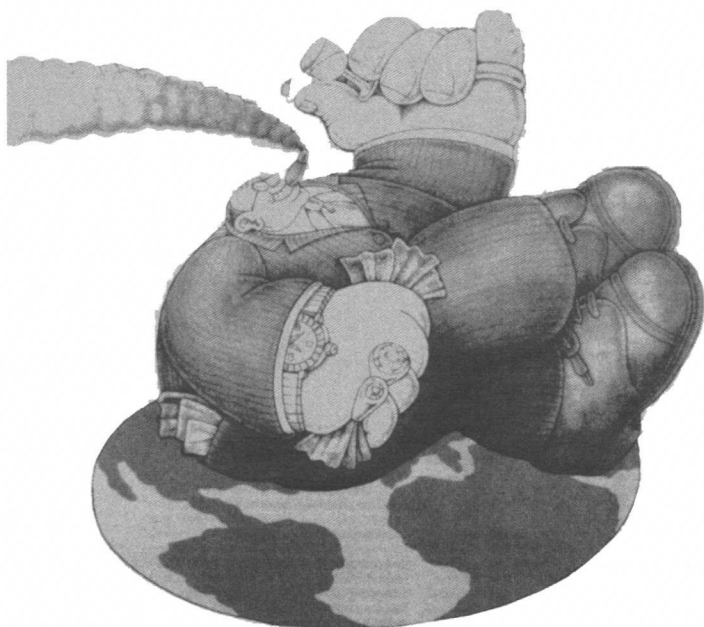
Oslobođena sloboda, međutim, vodi prema brutalnosti i kriminalitetu. Profesor psihologije na hamburškom sveučilištu, Stefan Schmidtchen, je, kako prenosi Die Welt⁶, prošloga tjedna rekao: "Val nasilja mladih nikada nije bio tako nizak kao danas." Veliki je problem da se više ne uspijeva posredovati etičke temeljne vrednote kao sućut, spremnost na pomoć ili poštovanje starijih.

⁴ F. D. P. = Slobodna demokratska stranka Njemačke. Ona se tradicionalno shvaća kao zastupnica slobodarske misli i "slobodnog tržišta".

⁵ Jedna od najznačajnijih i profiliranih njemačkih žurnalistica poratnog vremena.

⁶ Njemački tjednik "Die Welt".

Sloboda, koja ne podliježe određenom samoograničenju, dovodi, na koncu, do stanja koja dopuštaju da se glasno čuje poziv prema "velikom čovjeku" – dakle prema njezinoj antitezi, prema autoritarnom režimu. Kod nas je doduše još uvijek bolje nego u mnogim drugim zemljama, ali i kod nas je korupcija dostigla dosada nepoznate dimenzije. Vrhovno tužilaštvo u Frankfurtu je nedavno izjavilo da se od 1987. vodi proces protiv 1.500 dužnosnika i poduzetnika zbog podmićivanja. A prije nekoliko tjedana moglo se u novinama pročitati da se zbog istih delikata vode istrage protiv 2.700 liječnika. U velikoj je mjeri izgubljen osjećaj za ono što se čini i što se ne čini.

Iz: World Watch, 9/10/92.

A svakom su društvu potrebne obveze: bez pravila igre, bez tradicije, bez određenoga konsenzusa o normama ponašanja ne može opstati nijedno društvo, stabilnost je nemoguća. Oslobo-

deni tržišni sustav, koji nema nikakvih etičkih predodžbi, ne razara samo solidarnost, nego u konačnici i društvo. Ako ne dođe do ujedinjenja na temelju etičkog konsenzusa, tada ovaj sustav završava u catch-as-catch-can-u. Ne bi me čudilo ako se za deset godina kapitalizam isto tako ne sruši kao nedavno socijalizam.

Etika odgovornosti je danas još mnogo potrebni-ja nego ranije. Filozof Hans Jonas misli da su "ranije deset zapovijedi mogle biti dovoljne kao pomoć u orijentiranju, ali u doba globalizma imaju na umu razarački potencijal, kojim čovjek raspolaže, kao i tehnički razvitak, koji omogućuje promjenu gena, možda i stvaranje novoga čovjeka, moramo razviti jednu etiku, koja će nam posvijestiti koliko je velika naša odgovornost."

Pravna država, borba protiv nasilja, pluralizam – to su najvažnije pretpostavke. Ali, može li se sloboda, koja je Reinholdu Maieru lebdjela pred očima, moći održati, zavisi o svijesti i ponašanju ljudi koji žive u ovoj pravnoj državi. Točno tu, mislim, leži odgovornost liberala. Oni, prije svega, moraju upravo ovo posvijestiti građanima. Oni su mnogo učinili za razvitak pravne države, za koju je prosvjetiteljstvo pripravilo teren. A sada se oni moraju brinuti i za to da se zaustavi deformacija gospodarske slobode, da se na nevidljivu ruku tržišta postave određeni etički okovi. Ovo mogu samo liberali koji su izmislili slobodno tržište – da, oni su upravo zaduženi za to. (...)

U liberalnoj svijesti postoji uvijek i element kontradikcije, ne samo otpora protiv vlasti neke apsolutističke vlade, nego protustava protiv vladajućih moda vremena. K tomu pripada i relativiranje svih ideologija koje, navodno, jedine čine svetim... (Die Zeit, 02.02.1999).

2.2. Principijelna kritika

Kapitalizam se mora i izvana kritizirati. O tome nekoliko stavova:

- **Gospodarstvo kao briga:** Prema značenju riječi, ekonomija je prije svega uvažavanje i organiziranje svega onoga što pripada dobrom kućanstvu. Radi se o uzimanju u obzir i zadovoljavanju temeljnih potreba čovjeka. Današnja se ekonomija više ne orijentira prema ovim temeljnim potrebama, nego prema umnažanju novca, prema gomilanju kapitala (= akumulacija). Ona mora naučiti novo shvaćanje svojih zadaća i ciljeva.

Iz: Nord-Süd Info-Dienst, 72/12/95.

- **Briga za sve:** ekonomija se mora orijentirati prema potrebama svih. Ne smije nikoga isključiti. Ne smije, kao danas, zadovoljavati samo trećinu ljudi a sve druge isključiti iz napretka. Mora naći sredstva i putove kako bi svima pomogla do dobrog života.

- **Drugo mjerilo:** da bi se mjerilo blagostanje jednoga naroda, potrebni su drugi kriteriji, a ne samo bruto socijalni produkt što je rezultat svih stečenih materijalnih dobara i usluga. Bruto socijalni produkt daje lažnu sliku o blagostanju ili, ovisno o okolnostima, nepravедno govori o siromaštvu: većini stanovništva može dapače biti i gore, čak i kad bruto socijalni produkt poraste za više postotaka. Ovim se instrumentom bruto socijalnog produkta ne mogu ni obuhvatiti niti osigurati tjelesne, duševne ili duhovne potrebe čovjeka (zdravlje, raspoloženje, očekivanje budućnos-

ti, ljubav, osjećaji, zbrinutost, udomljenost, život u uspjelim odnosima, prirodna blizina...). A upravo bi ovo moralo biti važnim kriterijem i ciljem ekonomije. Isključiva upravljenost prema rastu, odnosno porastu bruto socijalnog produkta je izravni uzrok za gubitak duše, razorenje prirode, provalu nasilja, raskid odnosa, gubitak smisla i nade. Sve bi ovo moralo biti cijena bilance. Zdrava se ekonomija mora u prvoj liniji orijentirati prema socijalnom.

Iz: KBF – Nachrichten, 3/97.

● **Isti uvjeti:** Vladajuće shvaćanje da je tržište zaista slobodno ne odgovara istini. Slobodna se igra snagâ može samo onda igrati kad postoje pretpostavke: jednaki i pravedni uvjeti na startu! Ako su veliki dijelovi stanovništva zbog nedostatka proizvodnih snaga i kupovne moći od početka isključeni iz igre, ne može doći do navodnog izjednačavanje snaga. Jaz između bogatih i siromašnih postaje veći i mjesto izjednačavanja dolazi do diktature i bezobzirnosti.

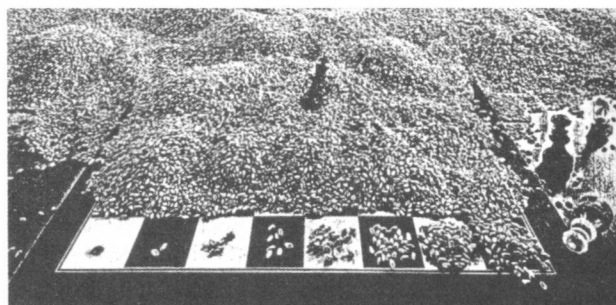
● **Uloga države:** Stoga država mora dati pravila i zakone u korist ljudi koji su zapostavljeni i isključeni iz igre tržišta, kao i opljačkane prirode. *Dereguliranje* ne može biti nikakvo rješenje pod nepravednim startnim uvjetima.

● **Budućnost:** *Upornost* mora postati temeljna misao nove ekonomije. To znači: ne radi se samo o kratkoročnim prednostima, nego o srednjoročnom i dugoročnom preživljavanju čovječanstva. *Club of Rome*⁷ je dao formulu za ovo: dvostruki standard – prepolovljeno iskorištavanje prirode. Problem siromaštva može se riješiti samo onda kad se standard širom svijeta podvostruči a iskorištavanje prirode širom svijeta za polovicu reducira. To, doduše, za bogate zemlje znači ograničavanje zahtjeva i reduciranje iskorištavanja prirode za deset puta. Na mnogim je primjerima dokazano da je strategija *Club of Rome* realistična i da ne zahtijeva nemoguće.

● **Uloga razuma:** Važeća ekonomija mora svladati mnoga shvaćanja koja odgovaraju najgorem dogmatizmu koji poznajemo iz religioznoga područja. Suprotno ovome, *inovacija* se mora pisati velikim slovom. Fantazija, duh pronalaženja, hrabrost, polet! Svi se tzv. zakoni tradicionalne ekonomije moraju kritički ispitati!

● **Novi svjetski poredak:** Rad se mora ponovno pojmovno shvatiti, štoviše on se mora ponovno pronaći. Nezaposlenost se ne smije rješavati razvikanim općim lijekovima: rast bruto socijalnog proizvoda. *Ustrajnost* zabranjuje ovo! Rad se mora tražiti u drugim područjima a ne u produkciji. On se također mora pravedno podijeliti. Nove vrijednosti budućega društva moraju postati dostatnost, opuštenost, solidarnost i nova kultura dijeljenja.

● **Problem rasta:** *Slobodna tržišna privreda* polazi od pogrešne pretpostavke da tržište može neograničeno rasti. To je nemoguće već čisto matematički. Gospodarstvo koje se toga drži razorilo bi samo sebe. Treba se podsjetiti na poznatu priču o kralju koji je izumitelju šahovske igre kao nagradu ponudio ispunjenje jedne želje. Ovaj je zamolio da mu za prvo polje da jedno zrno pšenice, za drugo dva, za treće tri i dalje na svako sljedeće polje dvostruki broj zrna. Kralj mu ne može ispuniti želju. Na koncu bi morao dati 18,5 trilijuna zrna, što bi bilo 740 milijardi tona pšenice ili 440 puta više od sveukupne jednogodišnje žetve.

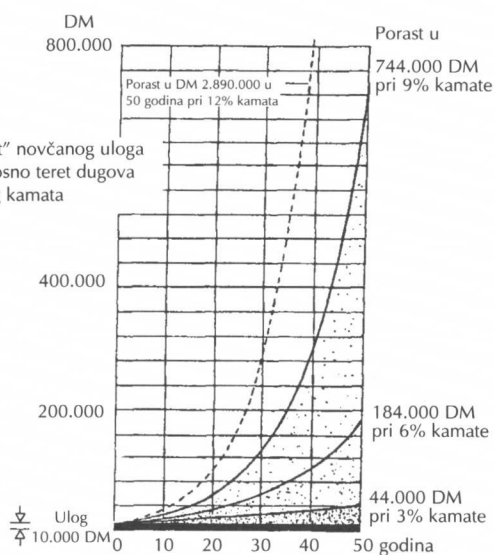
Šahovska ploča. Iz: H. Creutz, *Das Geldsyndrom*

Ili: jedan bi njemački pfenig položen u banku uz 5% kamata pri Isusovu rođenju iznosio 1990. godine 134 zlatne kugle, a svaka bi od njih imala sveukupnu težinu Zemlje. To može izgledati kao

⁷ Slobodno udruženje ljudi iz znanosti i politike, koje je osnovano 1968. u Rimu i koje se od tada redovito sastaje da bi ukazivalo na prijedloge rješenja pitanja sigurnosti čovječanstva u budućnosti.

igra, ali matematički zakoni koji iza toga stoje, isti su kao i oni koji stoje iza ideologije rasta i cijeloga kamatnog sustava. Da ova realnost nije samo puka igra pokazuje sljedeći primjer: još početkom 80-ih godina moglo se kupiti američke državne papire, s kamatama od dvanaest odnosno 14%. I to za vrijeme od točno 30 godina! Kod ovih se papira radilo o takozvanim zero-bonovima ili Null-Coupon pozajmicama. Na ove se papire ne daju kamate svake godine, nego se dopisuju i nakon 30 godina isplaćuju s kamatama i kamatama na kamate. To znači, za 10.000 dolara, koje je američka vlada 1982. primila od bankara, ona mora 2012. pri 12% kamata vratiti oko 300.000, a pri 14% oko 500.000 dolara. Dakle 30- odnosno 50-erostruko više od iznajmljenog novca.

Grafikon iz: H. Creutz, *Das Geldsyndrom*

Činjenica da vlada pristaje na ovako vratoloman potez pokazuje stanje u kojemu se ona nalazi. Takvo je obećanje, naime, realistično samo ako bi se u trideset godina ostvarenje narodne privrede a time i državna primanja povećala za trideset odnosno pedeset puta. Nije potrebno objašnjavati da je takvo povećanje potpuno nerealno. To znači da su takvi kreditni ugovori *realistični* samo ako se polazi od odgovarajući visoke inflacije. Drugo *rješenje* za takve pristanke jednostavno ne postoji.

Iz ovih će razloga nezaustavljeni kapitalizam sam sebe razoriti; može se samo raditi o pitanju vreme-

na. A dotle će posljedica biti nepopravljiva šteta za svu prirodu i milijunska smrtnost među narodima.

Indijac nosi svoje poljoprivredne proizvode na tržištu

- **Regija kao gospodarstveni prostor:** Ponovno treba ojačati regije kao pojačane životne, kulturne i privredne prostore. *Decentralizacija* je postojanija i s boljim izgledima na budućnost nego mamutske organizacije, koje, konačno, sve vuku sebi, ubijaju fantaziju i uništavaju radna mjesta.

- **Utopija:** Vrijedno je ponovno sanjati i razvijati utopistička mjerila da se postojeća stanja ne bi apsolutizirala. Na svim razinama i u svim područjima moramo postaviti nove ciljeve. To, međutim, ne ide bez snage utopije i za utopiju.

- **Problem novca:** Nekadašnji bankarski šef Švicarske, F. Leutwiller, misli: *Ni na koji se drugi način osim inflacije ne može u tako kratkom vremenu tako malo njih učiniti bogatima a tako mnogo njih siromašnima* (Creutz 127). Poznati švicarski ekonomist Hans Christoph Binswanger misli da će čovječna ekonomija, sposobna za ulazak u budućnosti moći nastati tek onda kad se iznova i temeljito promisle teme: novac s kamatama i kamatama na kamate, inflacija, spekulacija i slično. On piše: *99% ljudi ne vidi problem novca. Znanost ga ne vidi, ekonomija ga ne vidi, ona ga označava "nepostojećim". Dokle god ne uvidimo novčanu privredu kao problem, neće biti moguća nikakva stvarno ekološka preobrazba.*

2.3. Socijalno-etička kritika Crkve

Socijalno se učenje Crkve relativno rano vrlo kritički izrazilo o kapitalizmu. Mora se, dapače, nadodati da socijalno-etička profetija Crkve ima rijetko oštar profil. Njezina se tragika sastoji u tomu da je kršćani posve općenito jedva čuju, čak ni oni koji se u političkom području izričito pozivaju na kršćansku sliku čovjeka, kao npr. kršćanske stranke.

● **Osuda kapitalizma već u prvoj socijalnoj enciklici Crkve:**

Ne imenujući riječ *kapitalizam*, već se u prvom papinskom okružnom pismu o socijalnom pitanju (papa Leon XIII. *Rerum novarum*, 1891) snažnim riječima opisuje stvarnost koja se pod tim misli: *uzajamni se odnos posjedničke klase i radnika bitno promijenio; kapital je nagomilan u rukama maloga broja, dok većina osiromašuje* (RN 1). U 19. stoljeću su bile razorene udruge radničke klase, a nikakve nove ustanove nisu stupile na njihovo mjesto. K tomu, javni se i državni život sve više distancirao od kršćanske slike svijeta, radnici su sve više i više bili izlagani bezdušnosti bogatih vlasnika i neobuzdanoj pohlepi konkurencije. *Proizvodnja i trgovina su postale gotovo monopol maloga broja i tako je malo prekomjerno bogatih moglo masi siromašnih nametnuti gotovo ropski jaram* (RN 2). U širokom dijeljenju imetka papa Leon vidi jedan od lijekova za neodrživo stanje, i on zahtijeva *najprije poštenu raspodjelu zemaljskih dobara*.

Posljedica je preobrazbe građanskih odnosa da se stanovništvo gradova vidi podijeljenim u dvije klase koje dijeli golemi jaz. Na jednoj strani prebogata partija koja potpuno vlada industrijom i tržištem zato što se nositelji svih poduzeća, nerv sve aktivnosti koja donosi dobit, ne samo novčano sve više obogaćuje, nego i u državnim poslovima postaje sve utjecajniji. Na drugoj strani mnoštvo koje se mora odricati dobara ovoga života i sve veće ogorčenje sklono je nemirima (RN 35).

Govoreći o pravednosti, enciklika zaoštrava: *Prije svega je dužnost radničkih gospodara uvijek imati pred očima princip "svakomu njegovo" ... S obzirom na plaću treba, općenito imati na umu da je protiv božanskog i ljudskog zakona tlačenje i iskorištavanje nevoljnika radi vlastite prednosti. Uskraćivanje plaće radniku koju zaslužuje jest u nebo vapijući grijeh* (RN 17). Izričito se pritom ukazuje na Jakovljevu poslanicu (usp. Jak 5,4), koji opet poseže za božanskim propisom u starom Izraelu (usp. Lev 19,13 i Pnz 24,14s.).

Pritom se ne radi samo o pravednosti, radi se o dostojanstvu čovjeka. Društvu, koje opisuje papa Leon XIII, ona mora dozvati u sjećanje kako nije sramota što se radom moraju zarađivati sredstva za život, ali je *nečasno i nedostojno*, po njegovim riječima, *ljude iskorištavati samo radi vlastitog dobitka i tjerati ih na rad više nego što njihove snage podnose* (RN 16).

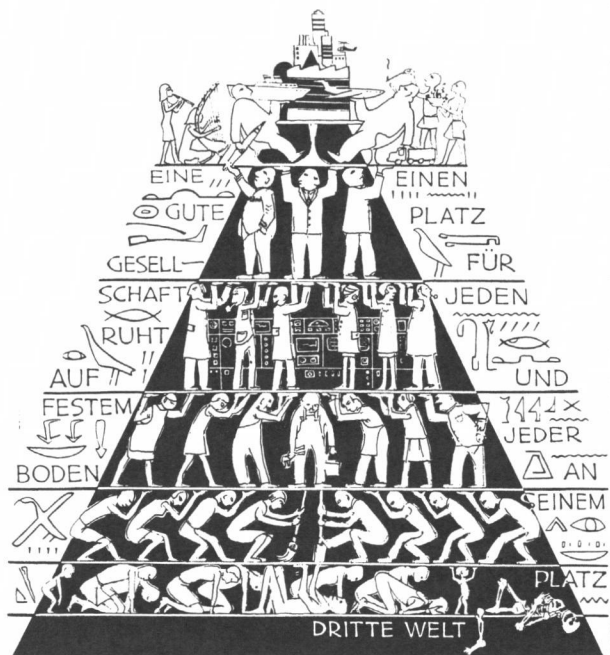

Bombaj. Iz: Franziskaner Mission, 2/92.

Ne spominjući, dakle, riječ *kapitalizam*, papa Leon XIII. ga vrlo jasno opisuje na pozadini društvenih odnosa koje je ovaj proizveo.

Današnje širenje (liberalno-) kapitalističkog sustava širom svijeta (globaliziranje) prijeti vraćanjem u stanje koje je vladalo u Europi više od jednoga stoljeća. To nam pokazuje opasnost ovoga sustava.

Piramida "Reda mora biti". Iz: iz3w Freiburg

● **Opaki imperijalizam novca:**

Enciklika Pija XI. *Quadragesimo anno* (Četrdeset godina nakon *Rerum novarum*, 1931) oštro je kritizirala *pokvareni i opaki fincijsko-kapitalistički internacionalizam ili imperijalizam međunarodnog kapitala, koji se svagdje osjeća kod kuće gdje se otvara polje iskorištavanja* (QA 109). Pastoralna konstitucija *Gaudium et Spes* Drugog vatikanskog sabora konstatira: *Materijalna se pomoć narodima u razvoju neće pribaviti ako se oblici današnje svjetske trgovine iz temelja ne promijene* (GS 85).

● **Slijepa mrlja slobodnog tržišta:**

Papa Pavao VI. u svom apostolskom pismu *Populorum progressio* (1967) kritizira prije svega *vladajuće učenje slobodne trgovine, koja prema iskustvu koristi samo jakima u svjetskom gospodarstvu, a slabe zapostavlja*. Iz toga slijedi da tržišni mehanizmi sami nisu u stanju tako oblikovati trgovačke odnose između bogatih i siromašnijih zemalja da bi se oni mogli ljudski i moralno zastupati. Papa odbacuje neograničenu konkurenciju zato što ova zahtijeva gomilanje priv-

redne moći i *slijepa* je prema zahtjevima pravednosti. Nejednaki odnosi u razmjeni između industrijskih i zemalja u razvoju pridonijeli su nastanku i trajanju globalnoga aparthejda⁸, koji oko 800 milijuna *apsolutno siromašnih* uskraćuje život vrijedan čovjeka.

● **Strukture nepravde:**

Najradikalniju osudu današnjeg nepravednog sustava između sjevera i juga formulira Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Sollicitudo rei socialis* (1987). On ponavlja kritiku mehanizama tržišnog gospodarstva. Iako ih vodi ljudska volja, oni ipak djeluju gotovo automatski. Učvršćuju situaciju bogatstva jednih i siromaštva drugih. Takvi mehanizmi daju prednost onima koji njima raspolažu, oni guše ili upravljaju, ali potpuno gospodarske poretke manje razvijenih zemalja (usp. SRS 16). U svezi s teologijom oslobođenja Papa govori o *grešnim strukturama*. Time jasno kaže da ove

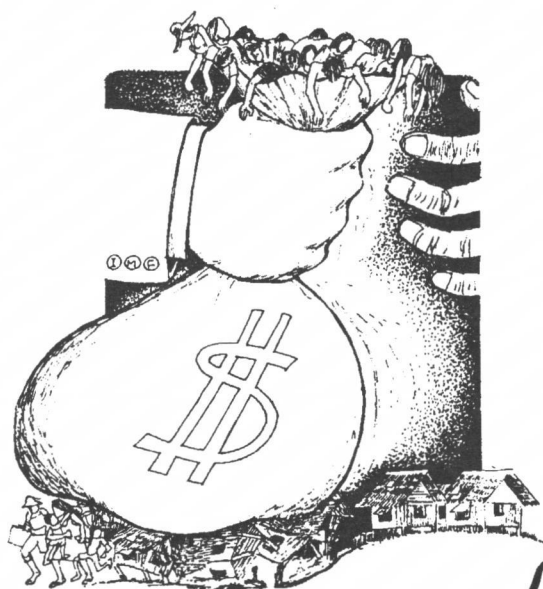
Max Pechstein: *Oče naš*, 1921.

⁸ Nizozemsko-južnoafrički: izvorno odijeljeni razvitak između bijelog i crnog stanovništva. Ovdje prenijeto na socijalne slojeve.

strukture nisu samo nedostatak i pogreška sustava, nego da su to odgovorni mehanizmi kojima ljudi upravljaju i koji podliježu etičkom i teološkom vrednovanju. Dakako da nije posve jasno koliko objektivne strukture moći i interesi dominiraju nad moralnom snagom i slobodom odluke sudionika. Drugačije rečeno: je li jedan šef koncerna uopće u stanju orijentirati svoje odluke prema načelima Propovijedi na gori? Unatoč nejasnoći ostaje velika zasluga *Solicitudis rei socialis* što se učinila zagovornicom interesa zastavljenih i slabijih partnera u dijalogu sjever-jug.

● **Prevladavanje dužničke krize:**

O tome se izjasnila papinska komisija *Justitia et pax* (1987) u svom spisu s naslovom: *U službi ljudske zajednice: etički pokušaj svladavanja internacionalne dužničke krize*. Radi se o opširnom prikazu cjelovitog problema, dakako bez konkretnih prijedloga kako bi se problem riješio. No, on imenuje grubu nesklad i nudi etičke misli vodilje. Isti problem tretira i papa Ivan Pavao II. u jubilejskoj enciklici *Centesimus annus* (sto godina nakon *Rerum novarum*, 1991): *Na svim pozitivnim naporima, koji su poduzeti u ovom smislu, danas još leži najvećim dijelom neriješeni problem inozemnog zaduženja najsiriromašnijih zemalja. Sigurno je da ispravno načelo da dugovi moraju biti plaćeni. Ali, ipak nije dopušteno zah-*

To pay is to die

“To pay is to die”. Crtež Wilfreda Rodrigueza

tijevati i insistirati na plaćanju koje bi nasilno izazivalo političke mjere i čitave narode tjeralo u očaj. Ne može se zahtijevati da se dospjeli dugovi plaćaju neizdrživim žrtvama. U ovim je slučajevima potrebno – kako se to uostalom djelomice i događa – naći oblike olakšanja vraćanja, odgađanja ili gašenja dugova, oblike koji su spojivi s temeljnim pravom naroda na održanje i napredak (CA 35).

2.4. Teološka kritika

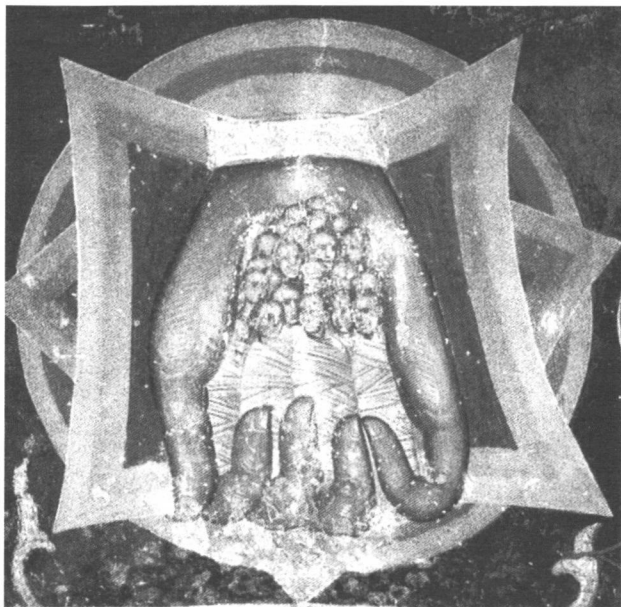
Mnoge formulacije kapitalizma potječu iz religioznog vokabulara, njegova se učenja naviještaju kao dogme, njegovi izgledi imaju oblik obećanja, potrošna su dobra sve do reklama obavijena religioznim čežnjama kao sakramenti. Stoga se u Latinskoj Americi govori i o *teologiji proizvodnog procesa*. Za poznatoga privrednog znanstvenika J. K. Calbraitha radi se o *teologiji Laissez-faire*. *Onako kako se mora vjerovati u Boga, mora se vjerovati i u neoliberalni sustav; u ovom su smislu oni identični*. Globaliziranje privrede, slom socijalističkog sustava i revolucija

komunikacijskih tehnika su same po sebi razumljive posljedice ove nove religije. Tehnički napredak je put u raj, a najveći grijeh *kušnja da se čini dobro*, umjesto da se ponizno prepusti tržištu i njegovim božanskim zakonima. Nasuprot ovoj *teologiji* i njezinim kumirima treba iz perspektive Biblije dati vrijednost proročkom glasu o pravom Bogu:

● **Pravi Bog:** Adam Smith govori na upravo religiozan način o *nevidljivoj ruci* koja tržišno gospodarstvo vodi prema dobru. Time se nepravedne strukture obavijaju jednom gotovo božanskom zrakom. *Božja ruka*, kako je poznajemo iz Biblije, u stvarnosti djeluje drugačije. Ona se

izvodi iz nepravednih struktura (usp. Izl 3). Jedno od Božjih imena je pravednost, i samo onaj tko ostaje vjeran pravednosti, sluša Boga. Kapitalizam kao religijski sustav je služba idolima.

Duše pravednih u ruci Božjoj.
Freska u manastiru Manasija, Srbija, 15. stoljeće

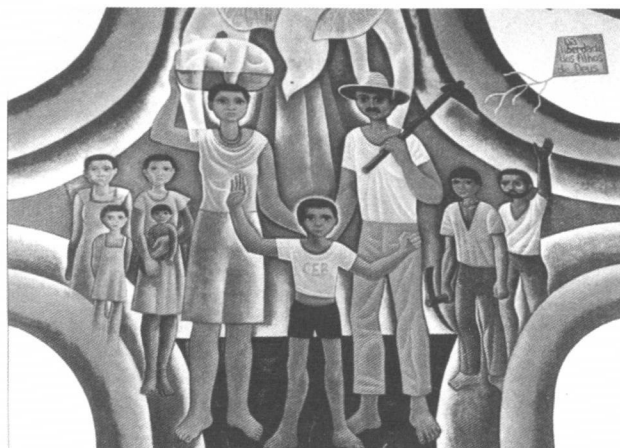
● **Opredjeljenje za slabe i siromašne:** Kapitalizam zaboravlja da je, teološki gledano, za ljudsko područje dokinut princip selekcije. *Pravu* jakoga Biblija suprotstavlja pravo slaboga. Tako shvaćeno, biblijsko je opredjeljenje za siromašne proročki glas protiv *neodarvinizma* (usp. lekciju 19.) Ovo opredjeljenje mora vrijediti i izvan gos-

2.5. Proročka kritika

Kritika kapitalizma postaje proročka u pravom smislu tek onda kad se vide konkretne alternative. Protestantski teolog U. Duchrow vidi jednu takvu alternativu u redovničkim zajednicama, koje na temelju jedne druge slike čovjeka priznaju jednu drugu vrstu ekonomije.

● **Evandeoski savjeti:** Tradicija redova uvijek pokušava upozoriti na jedan drugi model društva, i to drugim postupanjem s ljudima i energijama. Ona u trima evandeoskim savjetima vidi

podarske politike. Bog nije na strani moći i novca, nego se pokazuje kao odvjetnik i zastupnik interesa slabih i isključenih.

"Sloboda djece Božje". U crkvi São José, Brazil

● **Kultura života:** Bog je život! (usp. Pnz 30). Potrošna dobra nisu sve i ona ne ispunjavaju dublje potrebe čovjeka. Tko u materijalnome i u potrošnim dobrima vidi jedini životni cilj, taj se hrani smrću i završava u smrti. Tko samo troši, i sam će biti potrošen! Tko samo konzumira, isključivo je povezan s nevrijednim i konačnim. Ovdje se pokazuje kako ekonomija sprema smrt onima koje mora opskrbljivati stvarima potrebnim za život. Ona će biti dostojna svoje zadaće kad se riješi svoga zahtjeva za apsolutnim. Ona ljudima služi tek onda kad daje prednost i poštuje duboke potrebe čovjeka umjesto da je potiskuje ili čak guši.

odrednice ne samo za odnos prema Bogu, nego i prema oblikovanju ljudskog zajedničkog života: Na poseban način *siromaštvo* obvezuje na zajedništvo dobara i na dosljedno solidarno ponašanje prema unutra i prema vani. Siromašni se uzdižu na razinu mjerila vlastitoga života. U nasljeđivanju brata Franje i sestre Klare ovo do danas vrijedi za franjevačku obitelj.

● **Odricanje privatnoga vlasništva:** Tijekom povijesti su postojali mnogi oblici života koji su se radikalno odricali privatnoga vlasništva. Među njih također spadaju Franjo i Klara. Oni *siromaštvo* ne shvaćaju samo kao unutarnju slobodu od

stvari, oni, naprotiv, žele i hoće živjeti *sine proprio, bez vlasništva* (usp. Npr 1,1). Za njih je *appropriatio, prisvajanje, odnosno gomilanje* glavni grijeh čovječanstva (usp. Opom. 2). Zato himan koji Pavao pjeva o Božjemu utjelovljenju dobiva toliko značenje za praktično oblikovanje franjevačkog oblika života. Pavao govori o *expropriatio* (usp. Fil 2,5), o Božjem *razvlašćivanju* samoga sebe, kako među ljudima ne bi bio ništa drugo doli čovjek. U svom radikalnom nevlasništvu Franjo i Klara žele ići putem Isusa iz Nazareta. U tom, sigurno, leži ono najosobitije i najdublje što se o franjevačkom pokretu može reći i što se od njega može očekivati.

● **Alternativa novcu:** Stoljećima je postojalo gospodarstvo koje je uspjelo opstati bez novca. I kad je novčano gospodarstvo u talijanskim gradovima potisnulo sustav zamjene, Franjo je za sebe i za svoju zajednicu odbacio novac. Njegovo je iskustvo bilo: novac dijeli ljude i

neprijatelj je čovjeku. Stoga je u novcu gledao *živoga sotonu, smeće* (usp. 2C 65), prašinu, *smrdljivu prljavštinu* (usp. 2C 66), *sotoninu varku*, kojom se u sjećanje doziva zavodnička zmija u raj (usp. 2C 68).

● **Franjevačka solidarnost sa siromašnima:** Franjevci se tijekom svoje povijesti nisu ustručavali poduzimati razne privredne inicijative koje su bile upravljene prema siromašnima. Tako su utemeljeni *Monti frumentarii, žitne banke* da bi se predusrela vremena gladi. Sveti Bernardin iz Feltr (+1494) skupljao je plemstvo i bogate ljude u bratstva da bi ovi pomagali siromašnima i posjećivali bolesnike. Zajedno s drugima on je osnivao banke kako bi i siromašniji slojevi stanovništva mogli pozajmljivati novac: tzv. *Monti di pieta*, koje su se snažno proširile u Italiji, Španjolskoj, Francuskoj i Njemačkoj. Neki su ih teolozi optužili da uzimaju kamate i da time griješe protiv zabrane uzimanja kamata, koju je Crkva

Iz: *Adveniat*

Franjo se vjenčava s gospodaricom siromaštinom. Domenico Veneziano, München

Iz: Kontraste, 3/91.

održala na snazi sve do u naše stoljeće. Peti lateranski koncil se na svojoj 10. sjednici 4. svibnja 1515. stavio na stranu franjevaca. On u dekretu *Inter multiples* čvrsto stoji uz apsolutnu zabranu kamata i to potvrđuje Lk 6,34s. Ne smije se *od danog zajma nadati ničemu što je više od iznajmljenog kapitala. Ovo je pravo značenje uzimanja kamata: ako se, naime, iz upotrebe jedne stvari, koja ne donosi dobitak, bez rada, bez utroška i bez rizika pokušava steći dobitak i povećanje.* Koncil upućuje na *Monti di pieta*, "ovo" tako veliko i za zajednicu tako nadasve korisno dobro". Koncil naglašava načelo pravednosti, koje zabranjuje uzimanje kamata, i to nadopunjava načelom milosrđa i istine, da bi se siromašnima pomoglo. Iz toga proizlazi, da *Monti di pieta* smiju uzeti skromnu nadoknadu za svoje troškove i da ne bi pretrpjeli štetu, ali samo za

troškove zbog službenika i drugih stvari, koje... pripadaju njihovoj uzdržavanju (Denzinger 1442ss).

Kao proročki življenu alternativu kapitalizmu trebali bismo mi franjevački ljudi razvijati oblike života, koji su manje određeni novcem i vlasništvom.

Zajednički rad na selu. Iz: ite, 4/88.

Crkveni i franjevački izvori

Biblija:	Izl 3; Lev 19,13; Pnz 24,14s; 30; Lk 6,34s; Fil 2,5; Jak 5,4
Crkveni dokumenti:	CA 35; GS 85; RN 1s.; 16s.; PP; Qa 109; SRS 16
Izvorski spisi:	Opom 2; Npr 1,1; 2C 65s; 68s.
Međufanjevački dokumenti:	
OFM-AFMCap-OFMConv	
OSC (klarise)	
OSF (TOR)	
Franjevačka zajednica: FZ	
Nadopune	

Uputa: Navode izvora neka sudionici tečaja nadopune.

Napomena:

Budući da se marksizam shvaća kao kritika kapitalizma, vježbe i primjene se nalaze na koncu drugog dijela ove lekcije.

Jedna druga budućnost

Dolazi dan,
Kad će se muškarac i žena moći ljubiti,
A da se ne boje za sutrašnji dan.

Dolazi dan,
Kad djeca više neće
Plakati od gladi,
A mladi ostajati bez posla.

Dolazi dan,
Kad će stari
Svoju starost kreativno živjeti
I biti poštovani
Zbog svojih dugih godina rada.

Dolazi dan,
Kad će zemljom upravljati njezini najbolji, to jest:
Oni koji će je svaki dan
Oblikovati snagom svojih ruku
I svoga duha.

Dolazi dan,
Kad će se slobodno moći reći
Što se misli,
Bez straha od represije.

Dolazi dan,
Kad prakticiranje pravednosti
Više neće biti iznimka,
Nego rezultat organiziranoga društva
U korist većina
Koje danas još trpe
I podnose ropstvo.

*Drvorez,
Novi
Zeland*

Dolazi dan,
Kad će i oni,
Koje globalne analize
Ne uzimaju u obzir,
Imati osiguran svoj život, svoju budućnost
I svoja prava.

Dolazi, konačno, dan,
Kad umjetnici i radnici,
Seljaci i pisci
Neće više odvojeno živjeti.
A sa zemlje će biti protjerana
Riječ tlačenje.

Roberto Zwetsch, Brazil

Rad s Osnovnim tečajem o franjevačkoj misionarskoj karizmi

- Lekcije
- Dokumenti Crkve i Reda
- Franjevački izvorni spisi

“Osnovni tečaj o franjevačkoj misionarskoj karizmi” (CCFMC) je otpočetak koncipiran i obraden međufranjevački, internacionalno i interkulturalno. On obuhvaća 25 lekcija u formatu A4 s prosječno 30 stranica. Na početku je uvod u strukturu i metodu učenja tečaja.

Dokumenti Crkve

- Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve “Ad Gentes”
- Izjava o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama “Nostra aetate”
- Apostolsko pismo “Evangelii nuntiandi”
- Držanje Crkve prema pripadnicima drugih religija
- Enciklika “Redemptoris Missio”
- Enciklika “Redemptor Hominis”
- Dijalog i naviještanje
- Za budućnost u solidarnosti i pravедnosti
- Papinsko vijeće “Cor unum”

Dokumenti Reda

- Medellín, 1971: Generalni kapitul OFM
- Madrid, 1973. Pozvanje našega Reda danas
- Mattli, 1978. Treće plenarno vijeće OFM Cap
- Mattli, 1982. Međufranjevačka poruka
- Asiz, 1982. Konferencija o islamu
- Gubbio, 1982. Izjava o ekološkoj situaciji
- Bahia, 1983. Vijeće Reda OFM
- Pravilo Trećeg reda

Franjevački izvorni spisi

- Spisi svetog Franje Asiškog
- Spisi svete Klare
- Život i čudesa svetog Franje Asiškog (Toma Čelanski)
- Legenda trojice drugova
- Legenda Perusina
- Franjo, anđeo sa šest pečata (prema svetom Bonaventuri)

Struktura tečaja

A. Franjevačka obitelj – nositeljica posebne misije

1. Kršćanstvo kao religija utjelovljenja
2. Franjevačka obitelj
3. Međufranjevačka suradnja danas
4. Formacija i daljnja formacija

B. Temelji franjevačke misionarske karizme

5. Biblijsko-proročka podloga franjevačke misije
6. Izvor misije u tajni Trojstva
7. Franjevačka misija prema ranim izvorima
8. Vjernost i izdaja: povijest franjevačke misije
9. Franjevačka misija prema suvremenim izvorima

C. Religiozno-mistična dimenzija franjevačke misionarske karizme

10. Jedinstvo kontemplacije i misije
11. Odluka za Krista i univerzalna širina
12. Univerzalno bratstvo/sestrinstvo: pomirenje s Bogom, čovjekom i prirodom
13. Franjevačko poslanje i naviještanje Riječi
14. Sestre i braća u sekulariziranom svijetu
15. Dijalog s drugim religijama – franjevački put
16. Susret s muslimanima
17. Interkulturacija kao franjevačka zadaća
18. Franjevački san jedne ameroindijanske Crkve

D. Socijalno-politička dimenzija franjevačke misionarske karizme

19. Franjo Aisiški i opredjeljenje za siromašne
20. Teologija oslobođenja iz franjevačke perspektive
21. Proročka kritika društvenih sustava iz franjevačke perspektive:
Prvi dio: kapitalizam
Drugi dio: marksizam
22. *Kao muško i žensko stvori ih...*
Franjevački izazov
23. Franjevački mirotvorni rad
24. Naš odnos prema znanosti i tehnici

Sažetak

25. Stalna zadaća franjevaca u Crkvi